

Hegy- és településnevek a Felső-Tisza-vidéken *

1. A történelmi Magyarország északkeleti régiójában (Bereg, Máramaros, Ugocsa, Ung) végzett kutatásaim célja a terület hegy-, víz- és településneveinek az összegyűjtése és szótárszerű feldolgozása. A gyűjtőmunka az okleveles anyagon kívül kiterjed a térképi (katonai, kataszteri stb.) és az élő névkorpusz feltárására is.

A hegynevek kutatása a magyar névtudomány viszonylag elhanyagolt területe. RESZEGI KATALINnak a középkori Magyarország hegyneveit a GYÖRFFY-féle Árpád-kori történeti földrajz (Gy.) alapján feldolgozó monográfiája jelentheti az áttörést (RESZEGI 2011), s a kronológiai és földrajzi határokat kitágítva további kutatásokra ösztönözheti a magyar névkutatókat. Az általam vizsgált terület hegyneveivel magyar nyelvű szakirodalom – az egyes helytörténeti monográfiák (LEHOCZKY 1881–1882, SZABÓ 1937, BÉLAY 1943) és oklevéltárak (pl. MIHÁLYI 1900, DocVal.) adatain és utalásain, valamint a FNESz. egy-egy szócikkén kívül – nem foglalkozott. Az ukrainai hegynevek kutatása elsősorban MIROSLAV GABORAK nevéhez fűződik, aki a Kárpátok keleti oldalának, a mai Ivano-Frankovszk megye területén fekvő hegyeknek az elnevezéseiről adott ki etimológiai szótárt (ГАБОРАК 2005). Ebben több olyan hegy nevét tárgyalja, amely egykor határhegyként szolgált a történelmi Magyarország és Lengyelország között. A különböző helynév-etimológiai szótárak (ЯНКО 1998, ЛУЧИК 2014) szintén számos hegynév eredetmagyarázatát tartalmazák a négy egykori vármegye területéről.

A hegynevek vizsgálata nem öncélú, hiszen e nevek más névfajtákkal is szoros összefüggésben állnak. A hegynevek és más helynevek kapcsolata RESZEGI KATALIN szerint kétirányú lehet: a hegynevek létrehozásában részt vesznek más objektumfajta jelölő nevek, és a kiemelkedések nevei is gyakran válhatnak más helyfajtákhoz tartozó objektumok elnevezéseivé (RESZEGI 2011: 54).

A történelmi Magyarország négy északkeleti vármegyéje földrajzi adottságai révén kiváló terepet nyújt a hegynevek és más helynévfajta összefüggéseinek a vizsgálatához. Bereg, Ung és Ugocsa nagyrészt azonos jegyeket mutat: mindhárom megye területének körülbelül a felét borítják hegyek. A kivételt Máramaros képezi, ugyanis ennek az egykori megyének a területét az említettekénél nagyobb arányban fedik hegyek. Településeinek nagy része is hegyvidéken fekszik, így nem meglepő, hogy a helységnévadásban is fontos szerepet játszanak a hegynevek. A megyék településneveinek etimológiai vizsgálata során (SEBESTYÉN 2010, 2012; SEBESTYÉN–ÚR 2014; KOCÁN 2014) számos helységnévről kimutatható, hogy hegynévből jött létre.

A hegynévi eredetű településnevek leggyakoribb keletkezési módja a névátvitel. A névátvitel, azon belül a metonimikus névalkotás az egyes objektumok érintkezésén alapszik, a hegynévi eredetű településnevek esetében tulajdonképpen 'hegy' > 'a település, amely a hegyen vagy a közelében fekszik' fejlődési irányt követ. Az azonos nevet viselő település- és hegynevek esetében nem mindig állapítható meg egyértelműen a névátvitel iránya, ebben „a név szemantikai természete, illetőleg nyelvi szerkezete lehet főképpen a segítségünkre”

*A tanulmány elkészítését az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíja támogatta.

(RESZEGI 2011: 54). A névadás pontos motivációjának a megállapítását egyes esetekben nehezíti az adatolás hiányossága: bár a név alapján egyértelmű a hegynévi eredet, a névadó hegy nem található sem térképen, sem az okleveles forrásokban.

Az alábbiakban azokat a településneveket tekintem át, amelyek hegynévből keletkeztek, vagy valamilyen hegyre utaló földrajzi köznévvvel kapcsolatosak. A vizsgálat során a névadásban részt vevő hegységek funkcionális-szemantikai elemzését végzem el HOFFMANN ISTVÁN modellje alapján (HOFFMANN 2007²).

2. Egyrészes névadó hegységek. A névkorpusz vizsgálata nyomán nyilvánvaló, hogy a településnevek alapjául rendszerint egyrészes hegynév szolgál. Ezek a hegységek fajtajelölő (F), sajátosságot kifejező (S) és megnevező (M) funkciójúak egyaránt lehetnek.

2.1. A névadó fajtajelölő funkciójú (F) hegynév. A helynévadásban gyakran találkozunk azzal a jelenséggel, amikor egy objektumot pusztán helyfajtajelölő földrajzi köznévvvel nevez meg a névadó közösség. HOFFMANN ISTVÁN ezt *jelentéshasadás*-nak nevezi (HOFFMANN 2007²: 108). A jelentéshasadás mind a magyar, mind a szláv névadásban előfordul, segítségével bármilyen fajtajű helynév keletkezhet. Az északkeleti magyar nyelvjárásokban a különböző domborzati objektumok megnevezésére viszonylag kevés földrajzi köznévet használatos (*hegy, domb, gorond, halom* stb.). A beregi síkon például *hegy*-nek nevezik a *Kaszonyi*- (191 m), *Dédai*- (174 m), *Bégányi*- (194 m) és *Zápszonyi*- (209 m) „hegy”-et is. Ezzel szemben a hegyvidéket benépesítő ruszinok nyelvében az egyes hegytípusok sokkal árnyaltabban jelennek meg. SZTRIPSZKY HIADOR például 78 olyan földrajzi köznévet sorol fel, amely valamilyen domborzati objektummal kapcsolatos (SZTRIPSZKY 2007²: 119–120), de CSOPEJ LÁSZLÓ beregi ruszin nyelvjárásokon alapuló ruszin–magyar szótárában is kb. 40 ilyen földrajzi köznévet találhatók (ЧОПЕЙ 1883).

Jelentéshasadással keletkezett magyar hegynévből létrejött településnevet keveset tudunk említeni. A középkorban a beregi Tarpa közelében feküdt Hegy község: 1350k.: *Hyg* (LEHOCZKY 3: 820). A név alapja a m. *hegy* ’nagyobb földfelszíni emelkedés’ (FNESz. *Hegyalja*) főnév, amely valószínűleg a Tarpai-hegyre vonatkozott, vö. 1824–1862: *Tarpai nagy hegy* (K2), 1872–1884: *Tarpai Nagy h.* (K3). Szintén Beregben, Kajdanó határában 1832-ben alapította a Schönborn család Dombok majort, vö. 1832: *Dombok* (LEHOCZKY 3: 330), 1872–1884: *Dombok mjr.* (K3), 1929: *Dombok* (ChM. 190), 2015: *Домбоку* (BPY.), ami „nevét vette azon őskori halmoktól, melyek a major körül emelkednek, s melyekben durva cserepek, hamu és szén találtak” (LEHOCZKY 3: 330; l. *domb* ’kiseb földfelszíni kiemelkedés’, FNESz. *Dombegyház*).

Ungban, Ungvártól délkeletre a 19. század elején települt Hegyfark falu: 1818: *Hegyfark* (UC. 180: 13), 1824–1862: *Hegyfark* (K2), 1863: *Подгорбъ* (Kat.), 1913: *Hegyfark* (Hnt. 1913), 1929: *Podhorb* (ChM. 989), 2015: *Подгорб* (BPY.). A név köznévi előzménye a m. *hegyfark* ’hirtelen megszakadó hegyvég, hegynyúlvány’ főnév (KISS 1992: 37): „Hegyfark – így nevezeték fekvése miatt, mert hegytővében, vagy farkán fekszik” (PestyU). A település a *Velikij-horb* nevű hegy déli végén települt (vö. 1863: *Великий горбъ*, Kat.). A hivatalos ukrán *Подгорб* jelentése tkp. ’domb alja’; párhuzamos ruszin névadás eredménye.

A magyar *halom* ’alacsony domb’ főnév (BÁBA–NEMES 2014: 170) -i képzős származékából jött létre az Ugocsa megyei *Halmi* neve (FNESz. *Halmi*): 1217/1550: *Holmy* (Cs. 1: 433), 1968: *Halmeu* (SUCIU 1: 281). A helységnévvvel megegyező alapnév nem

adatulható a történeti névanyagból, de minden bizonnyal a település közelében fekvő valamelyik kisebb domb volt a névadó.

A magyarral ellentétben egyrészes F szerkezetű szláv hegynévből számos településnév keletkezett. Szintén Tarpa határában feküdt az egykori Helmec falu: 1299: *Hylmuch* (Gy. 1: 541), 1427: *pr. Helmech* (SEBESTYÉN 2008: 56–57). A név a szl. **chъlmъ* 'halom' (ŠMILAUER 1970: 82) főnév kicsinyítő képzős **chъlmъсь* 'halmocska, kis halom' származéka. Azonos nevű település található Ungvártól délkeletre a 304 m magas Helmec hegy lábánál (vö. 1872–1884: *Putka Helmecz*, K3; 1313: *Helmech*, AOKl. 3: 233; 1907: *Korláthelmecz*, Hnt. 1907; 2015: *Холмець*, БРУ.). Ugocsában a 328 m magas Hömlöc hegyről kapta a nevét a 19. század elején települt Hömlöc falu: 1824–1862: *Hömlöcz* (K2), 2015: *Холмовець* (БРУ.). E hegynév esetében azonban felvetődhet, hogy a m. *hömlöc* 'hirtelen emelkedő, kiugró hegycsúcs' földrajzi köznév (BÁBA–NEMES 2014: 185) származéka (vö. 1872–1884: *Hömlöc*, hegy, K3). A szláv *gorica* 'kis hegy' főnév az alapja *Kis-* és *Nagygerce* nevének (vö. FNEsz. *Gerce*), bár KOCÁN BÉLA szerint a hegy neve (vö. 1824–1862: *Gerczehegy*, K2) várnéven keresztül vált településnévvé (KOCÁN 2014: 51).

A máramarosi Alsókalocsa része volt, ma azonban újra önálló település Horb falu: 1745: *Horba* (SEBESTYÉN 2012: 58), 1904: *Dombostelep, Horb* (LELKES 2001: 66), 2015: *Горб* (БРУ.). A névadó hegynév a rusz. *горбъ* 'domb, halom, hát, hegy' (ЧОПЕИ 1883: 57, RUDNICKI 1939: 21) főnév származéka: „»Horb«-nak pedig azért hívják, mivel dombos helyeken épülvén – oroszul horb (:domb:) vette nevezetét” (PestyM). Ung megyében, bizonytalan helyen feküdt a mindössze egyszer említett Horbok: 1656: *Horbok* (MÉSZÁROS 1886: 6). A név az ukr. *горбок* 'kis domb, dombocskas, halom' (ГРИНЧЕНКО 1: 310, RUDNICKI 1939: 21) főnévből keletkezett. Az Ugocsában, Királyházától keletre fekvő Rákospatak község párhuzamos, a földrajzi környezetre utaló népi ruszin neve a *горбок* többes számú *Horbki* változata: 1824–1862: *Rákospatak r. Horka*, w. *Horbki* (K2), 1872–1884: *Rákospatak, Horbki* (K3). Ez a név a csehszlovák időszakban vált hivatalossá, de a szovjetek is átvették: 1929: *Hrbky* (ChM. 400), 2015: *Горбки* (БРУ.). A beregi Ilosvától nyugatra fekvő, a neve alapján egyértelműen magyar alapítású *Sarkad* falu (vö. 1398: *Sarkad*, MIHÁLYI 1900: 119) hivatalos nevét 1946-ban szintén *Horbok*-ra változtatták (vö. 1946: *Горбок*, 3O.; 2015: *Горбок*, БРУ.).

Az ukrán nyelvjárási *дил* 'hegyhát, hegy, amely elválaszt két falut vagy völgyet' (RUDNICKI 1939: 20, ОНИШКЕВИЧ 1: 220) főnév az alapja az Ökörmezőtől északnyugatra fekvő Gyil község nevének: 1789: *Dyl, Dylók* (MTH. 48), 1902: *Gyil* (Hnt. 1902), 1904: *Hegyfok* (LELKES 2001: 67), 2015: *Дил* (БРУ.). „*Gyil* Telepítvény magoslatáról neveztetik így mert magos hegyen fekszik...” (PestyM). A település határában nem tudunk ilyen nevű hegyet adatolni, de a községtől nyugatra, Tyuska és Ricska falvak között fekszik két, *Velikij-* és *Malij-Gyil* nevű hegy: 1872–1884: *Vk. Djil* (704 m), *Ml. Djil* (666 m) (K3).

A két falu, a Tisza bal és jobb partján egymással szemben fekvő Trebusa (1600: *Tribusa*, BÉLAY 1943: 208) és Fejérpatak (1684: *Fejer Patach*, BÉLAY 1943: 140) egyesülésével a 19. század második felében létrejött Trebusafejérpatak nevét 1946-ban hivatalos úton *Ділове*-re változtatták: 1946: *Ділове* (3O.). Az új név a *дил* főnév melléknévképzős származéka. A földrajzi köznév *-ok* kicsinyítő képzős alakja szerepel a Bereg megyei Papfalva párhuzamos ruszin, az 1920-as évektől hivatalos *Ділок* nevében: 1371: *Papfalva* (Cs. 1: 418), 1688: *Pap Falva, Gyilogh* (UC. 19: 6, 5), 1929: *Dilok* (ChM. 173), 2015: *Ділок* (БРУ.). Ugyancsak ez a főnév található a Herincsétől délre fekvő Gyilok tanya

nevében: 1902: *Gyilak* (Hnt. 1902), 1929: *Dílok, Bližní* (ChM. 173), 2015: *Ділок* (БРУ.). Papfalva közelében nem adatolható azonos nevű hegy, a máramarosi tanya esetében azonban a *Blizsni-gyilok* nevű hegy – tkp. 'Közeli-hegy' – volt a névadó: 1824–1862: *Bližni džilok* (K2), 1872–1884: *Bližni dílok* (312 m) (K3).

Talán nem közvetlenül egy hegyről, hanem víznéven keresztül kapta nevét az Ungvártól keletre fekvő Sztrippa helység: 1451: *Stripo* (Cs. 1: 399), 1543: *Ztrýppo* (Dica), 1913: *Sztrippa* (Hnt. 1913), 2015: *Cmpuna* (БРУ.). (A névadó vízhez l. 1277/1302: *fl. Stripou*, ENGEL 1985: 955.) A folyónév ugyanakkor az ukrán nyelvjárási *cmpin* 'patakok közötti hegyorr, hegynyúlvány' (RUDNICKI 1939: 31) főnév származéka. Ilyen nevű hegyet nem találunk a település határában, csak egy *Sztripszki-verh* tkp. 'Sztrippai-hegy' tűnik fel a 2. katonai felméréskor: 1824–1862: *Stripsky Wrch* (K2).

Az ukr. *грунь* 'fátlan, tar hegytető, hegyoldal; hegygerinc' (САВЧУК 2012: 39), 'hegytető, hegy, domb' (RUDNICKI 1939: 22, ПІПАШ-ГАЛАС 2005: 40) főnév többes számú formája az alapja a máramarosi Irholc határában a 20. század elején települt Grunykai tanya nevének: 1929: *Gruniky* (ChM. 304), 2015: *Груники* (БРУ.), amely minden bizonnyal a helységet övező dombokra vonatkozhat.

Az Északkeleti-Kárpátok hegyvidéki falvaiban elterjedt földrajzi köznév az ukrán nyelvjárási *присліп* 'hágó, két hegy közötti völgy' (RUDNICKI 1939: 29, ОНИШКЕВИЧ 2: 144, l. még rom. *prislop* 'ua.', DRM. 2: 318), amelyből számos hegynév keletkezett. Ezt a nevet viselő hegyről kapta elnevezését az ungi Vulsinkával egyesült Priszlop: 1824–1862: *Prislop* (K2), 1905: *Oszlop* (LELKES 2001: 132), 1967: *Присліп* (30.), valamint a máramarosi Priszlop helység: 1646: *Priszlop* (SEBESTYÉN 2012: 112), 1651: *Priszlop* (BÉLAY 1943: 181), 1913: *Perezslő* (Hnt. 1913), 2015: *Присліп* (БРУ.).

Az ukr. *облаз* 'meredek szikla, szirt' (RUDNICKI 1939: 26, СУМ. 5: 518) főnév található a máramarosi Berezna határában települt Obláz tanyának nevet adó hegy nevében: 1898: *Abláz* (Hnt. 1898), 1902: *Oblaz* (Hnt. 1902), 1904: *Oblaz, Forduló* (LELKES 2001: 66), 1929: *Oblaz* (ChM. 896), 2015: *Облаз* (БРУ.). (A hegyhez l. 1824–1862: *Oblaz B.*, K2; 1864: *Obláz*, SEBESTYÉN 2008: 184.)

A 19. század első felében az ungi Turjapaszika határában települt Obucs tanya: 1824–1862: *Obuc* (K2), 1872–1884: *Obuc, Paszika* (K3), 1888: *Obucs telep* (Hnt. 1888), amely a közeli Obucs hegyről kapta a nevét: 1863: *Obucs, Обуч* (Kat.), 1991: *г. Обуч* (313 m) (KT.). (A hegynévhez l. ukrán nyelvjárási *обуч ~ убоуч* 'hegyoldal' főnév, RUDNICKI 1939: 32.) Az 1892 utáni helységnévtárakban azonban már *Zaobucs ~ Zavbucs* tkp. 'Obucs mögött' néven találkozunk a helységgel: 1892: *Zaobucs* (Hnt. 1892), 1905: *Kistar (Za Obucs)* (LELKES 2001: 132), 2015: *Заобуч* (БРУ.).

Az Ilosvától északkeletre fekvő Szajkófalva magyar neve népetimológiával keletkezett a ruszin *Osoj* névből: 1587: *Szajkó* (LEHOCZKY 3: 707), 1596: *Szajkofalua* (Dica). A szláv névalak összeírásokban, térképeken párhuzamos névként rendszeresen feltűnik, az 1892-ig kiadott helységnévtárak mindegyikében megtalálható: 1782–1784: *Ossi Rosn: Csekofalva* (K1), 1824–1862: *Szajkofalva h. Oszuj* (!) (K2), 1872–1884: *Oszüj, Szajkófalva* (K3) stb. Hivatalossá a csehszlovák érában vált: 1929: *Osoj* (ChM. 917), 2015: *Ociü* (БРУ.). A helység talán nem konkrét hegyről, hanem fekvéséről kapta a nevét (l. ukrán nyelvjárási *осовнь ~ осоння* 'napsütötte, verőfényes hely, hegyoldal, sziklaomlás'; ГРИНЧЕНКО 3: 70, RUDNICKI 1939: 27).

Négy település nevében szerepel a hegy neveként pusztá alakban szintén gyakran előforduló ukr. *кучера* 'tar csúcsú erdős hegy' (RUDNICKI 1939: 24, СУМ. 4: 156) főnév.

A máramarosi Körtvélyes külterületi lakott hely neve volt *Kicsera* tanya: 1892: *Kusira* (!) (Hnt. 1892), 1913: *Kicsera* (Hnt. 1913). (A névadó hegyhez l. 1824–1862: *Kitsera B.*, K2.) Ugyancsak Máramarosban, Alsószinevértől keletre fekszik Zaverhnya Kicsera. A mindössze 160 lelkes település a 20. században jött létre: 1968: *Заверхня Кичера* (30.), 2015: *Заверхня Кичера* (БРУ.). Nevének jelentése tkp. 'hegyen túli Kicsera vagy hegyen túli kopasz hegy'. A földrajzi köznév román kicsinyítő képzős alakjából keletkezett a Kövesliget határában települt Kicserela tanyának (vö. 1910: *Kicserela*, KSH.; 1929: *Kičerela*, ChM. 509; 2015: *Кичерела*, БРУ.) nevet adó 608 m magas hegy neve: 1824–1862: *Kicserela B* (K2), 1872–1884: *Kičerela* (K3).

A helységtől északra található Kicsera hegy (vö. 1824–1862: *Kitsera B.*, K2) volt a névadó a beregi Kicsorna falu esetében: 1611: *Kicsorna* (ДЭЖЕ 1967: 256), 1824–1862: *Kičurna h. Kicsorna* (K2), 1904: *Nagycserejés* (MEZŐ 1999: 179), 2015: *Кичерний* (БРУ.). A településnév a hegynévből ukrán *-na* nőnemű melléknévképzővel jött létre. A *Kicsera* nevek kapcsán KISS LAJOS felveti a ruszinok mellett a román elnevezők lehetséges szerepét is (vö. FNEsz. *Kicsera*), ennek bizonyítása azonban az egyes nevek kapcsán további alapos és sokrétű kutatásokat igényel.

Hegy nemcsak közvetlen névadóként, hanem viszonyítási pontként is megjelenhet településnévben. Ilyenkor a helységnek a hegyhez való fekvése, földrajzi elhelyezkedése szolgálhat a névadás motivációjául. Beregben, a Latorca és az Ilosva folyók völgye között húzódik a viszonylag alacsony (437 m) *Hát* nevű hegység (vö. 1341/1342: *Haath*, Gy. 1: 541), amelynek neve a m. *hát* 'hosszan elnyúló enyhe kiemelkedés, hegytető' (BÁBA–NEMES 2014: 172–173) földrajzi köznév származéka. A hegy északkeleti lejtőjén, tulajdonképpen a hegy mögött települt a 14. században Hátmeg falu: 1378: *Hatmeg* (DocVal. 276), 1929: *Záhati* (ChM. 1438), 2015: *Загамня* (БРУ.). A hivatalosan használt ukrán *Загамня* 'Hátmeg' párhuzamos ruszin névadással keletkezett.

A *Hátmeg* névhez hasonló szemantikai tartalom fejeződik ki azokban a ruszin helységnevekben, amelyekben a hegynévhez a 'valami mögött' jelentésű *3a-* prefixum kapcsolódik. Az ungi Nagybereznától északkeletre fekszik Zahorb falu. Nevének jelentése tkp. 'Horb v. Hegy mögött': 1582: *Zahorb* (ДЭЖЕ 1967: 274), 1602: *Zahorb* (UC. 104: 8), 2015: *Загорб* (БРУ.); l. ukr. *горб* 'hegy, halom, domb', ЧОПЕЙ 1883: 57, RUDNICKI 1939: 21). Az 1903-ban *Határhegy*-re magyarosított nevű település (vö. MEZŐ 1999: 421) egy völgyben fekszik a Szilaj-patak mentén, s bár határában nem adatolható *Horb* nevű hegy, minden bizonnyal valamelyik közeli hegy volt a névadó. Ugyancsak ez a neve egy kisebb tanyának a máramarosi Szinevérpolyánától délre (vö. 1968: *Загорб*, 30.; 2015: *Загорб*, БРУ.).

Szintén Máramarosban található Zaperegyila helység: 1824–1862: *Za Pre Djlok* (K2), 1864: *Zaperegyila* (PestyM), 1872–1884: *Za peredil* (K3), 1904: *Gombástelep* (LELKES 2001: 67), 1929: *Zapredil* (ChM. 1449), 2015: *Занепеділля* (БРУ.). A név jelentése tkp. 'a Peregyilen túl' (vö. 1864: *Peredjil*, *Передилъ*, hegy, Kat.). A község Örkörmező településtől délre, a *Peregyil* nevű hegy mögött jött létre: „Miután azon telepítvény mely egy Szük völgybe a nagy ág mentében egy hegy választja el a községtől innen (:Peregyilét:) neveztetik így” (PestyM). (A hegynévhez l. ukr. *непередил* 'két völgyet egymástól elválasztó hegy'; СУМ. 6: 169, ЖЕЛЕХОВСКИЙ 2: 615).

Ruszkovapolyána külterületi lakott helye volt Zaobláz tanya: 1892: *Za Obláz* (Hnt. 1892), 1902: *Zaoblaz* (Hnt. 1902). A név jelentése tkp. 'az Oblázon vagy a meredek sziklán túl' (vö. ukr. *облаз* 'meredek szikla, szirt'; RUDNICKI 1939: 26, СУМ. 5: 518).

Beregben, Alsóverecskétől nyugatra fekszik Zagyliszka falu: 1614: *Zagyliszka* (LEHOCZKY 3: 800), 1634: *Zadilske* (UC. 101: 73), 1904: *Rekesz* (MEZŐ 1999: 421), 1929: *Zadilský* (ChM. 1436), 2015: *Задильське* (BPV.). A 17. században alapított községet a 668 méter magas Gyilok hegy (vö. 1824–1862: *Gjilok B.*, K2; 1864: *Дѣлокъ*, Kat.; 1872–1884: *Djilok*, K3) választja el Vereckétől, innen származik a melléknévképzős név, amelynek jelentése tkp. 'a Gyil, Gyilok mögötti (falu)'.

A magyar és ruszin mellett a román névadásban is találkozunk ezzel a motivációval. A máramarosi Borsa közelében települt például Bobejku doszu tanya: 1892: *Bobejku doszu gyalu valea re* (Hnt. 1892), 1904: *Bobejku doszu, Bagolycsúcs* (LELKES 2001: 69), 1907: *Bagolycsúcs* (Hnt. 1907), 1944: *Bagolycsúcs* (Hnt. 1944). A névadó hegy a Borsától keletre fekvő Bobejka (vö. 1824–1862: *D. Bobeika*, K2); nevének az alapja a rom. *bobeica* 'elszigetelt, erdővel borított hegycsúcs' főnév (DEX.). Ehhez a településnévben a *dos* 'hát, hátsó rész, valami mögött' (DRM. 1: 394) kapcsolódik, így a helységnév jelentése tkp. 'a Bobejka mögött'.

Ugyancsak a hegyhez való viszonyítás fejeződik ki azokban a ruszin helységnevekben, amelyekben a hegynévhez a 'valami alatt, aljánál' jelentésű *Під- ~ Під-* prefixum kapcsolódik. A máramarosi Gánya mellett található a 743 m magas Plesa hegy lábánál települt Pudplesa: 1824–1862: *Put Plesa* (K2), 1864: *Pudplesa* (PestyM), 2015: *Підпlesia* (BPV.). „Nevét a hegytől melynek tövében fekszik vette – *Plesa* (:ruthenül lejtős hegy:)” (PestyM; l. 1824–1862: *Plesa B.*, K2; 1864: *Нижина плеша, Вишина плеша*, Kat.; 1872–1884: *Plesa*, K3). (A hegynévhez l. szl. *pleš* 'kopasz hegytető, növényzet nélküli kopár hely', FNESz. *Pilis*; rusz. *нишу* 'erdőtlen hegy', ПИПАШ–ГАЛАС 2005: 142.)

2.2. A névadó sajátosságot kifejező funkciójú (S) hegynév. A hegynevekben gyakran fejeződik ki az adott domborzati objektum valamely jellemző sajátossága. Ez egy- (S) és kétrészes hegynevekben (S + F, S + M) is megjelenhet. A vizsgált névkorpuszban magyar egyrészes, S szerkezetű alapnevet nem találtam. A ruszin és román nevek kapcsán ugyanakkor felvetődik az a gyakorlati probléma, hogy indokolt-e a világos etimológiájú, az adott névhasználó közösségek számára sajátosságot kifejező hegyneveket a magyar névhasználók szempontjából is S szerkezetűeknek tekintenünk, vagy helyük a megnevező funkciójú (M) jövevénynevek között van. A középkori hegynevek vizsgálata kapcsán RESZEGI KATALIN hívja fel a figyelmet a névátvételek kérdésére: „A névhasználók gyakran vesznek át helyneveket más nyelvű névhasználói közösségektől. Az átvett nevekben, névrészekben mindig megnevező funkció fejeződik ki. Ebben a szemantikai szerepben mindig valódi helynév áll, feladata a denotátumra való utalás, e funkción kívül mást nem is fejez ki a magyar névhasználók számára.” (RESZEGI 2011: 125.) Arra is utal azonban, hogy a névátvételek rendszerint valamilyen szinten kétnyelvű közösségekben mennek végbe. Egy nyelvileg és etnikailag olyan sokszínű régióban, mint a vizsgált négy egykori megye, a magyar (román, ruszin, német) anyanyelvű névhasználók a más nemzetiségű közösség által alkotott nevek egy részét értelmezni tudják, ezáltal számukra azok plusz információkat szolgáltatnak a denotátumról. Talán vitatható, de úgy vélem, hogy ezeket a hegyneveket nemcsak a ruszin és a román, hanem – némi fenntartással ugyan – a magyar névhasználók szempontjából is S funkcionális szerkezetűeknek kell tekintenünk.

Beregben, Szentmiklóstól északkeletre a Szinyák hegy (vö. 1782–1784: *Siniak b.*, K1; 1824–1862: *Sziniak Gebirge*, K2; 1872–1884: *Szinyák Geb.*, K3; 858 m) tövében települt az azonos nevű kis falu a 17. században: 1645: *Szynyak* (MAKKAI 1954: 373),

1904: *Kékesfüred* (MEZŐ 1999: 368), 1929: *Siňák* (ChM. 1127), 2015: *Синяк* (ВРУ.). (A hegynévhez l. rusz. *синякъ* 'kék folt' főnév, ЧОПЕЙ 1883: 362. Minden bizonnyal a hegy színe volt a névadás motivációja.)

A növényzetéről kapta a nevét a középkorban az ugocsai Rakasz határában említett egykori Dabolc falunak (vö. 1351: *Dubouch*, SZABÓ 1937: 96) nevet adó hegy: 1338/339: *Dubouch*, mons (Gy. 1: 534). (A hegynévhez l. szl. *dobъ* 'tölgy' fn., ŠMILAUER 1970: 57; ukr. *дубовий* 'tölgyes, tölgyfás' mn., ЧОПЕЙ 1883: 82, СУМ. 2: 430; + *-ec* kics. képző, FNESz. *Dabolc*).

Kétszemes településnév előtagjaként szerepel hegynév Máramarosban Kabolapolyána, a későbbi Gyertyánliget nevében: 1600: *Kabolapoiana* (BÉLAY 1943: 158), 1672: *Kabola Pojana* (UC. 149: 19), 1782–1784: *Kobila Pojana* (K1), 1824–1862: *Kabolya Polyana* (K2), 1900: *Gyertyánliget* (MEZŐ 1999: 166), 1929: *Polana Kobylecká* (ChM. 1005), 2015: *Кобилецька Поляна* (ВРУ.). A falu az 1177 m magas *Kobila* ~ *Kabola* nevű hegy mellett települt: 1782–1784: *Kobila B.* (K1), 1824–1862: *Kobyla verch* (K2), 1872–1884: *Kobila* (K3), 1978: *Кобыла* (1177 m) (KT.). A hegynév az ukr. *кобыла* ~ *кобила* 'kanca' (ЧОПЕЙ 1883: 151, СУМ. 4: 200–201) főnév származéka (vö. még rom. *cobilă* 'eke, bak, gebe', DRM. 1: 243), s a hegy az alakjáról, ló hátához hasonló formájáról kapta a nevét. Szintén ez volt a névadás motivációja a Kerecke külterületi lakott helyéből tanyává fejlődő, majd a településsel egyesülő Csónak esetében: 1892: *Csónak* (Hnt. 1892), 1913: *Csónak* (Hnt. 1913), 1944: *Csónak* (Hnt. 1944). A névadó hegyről (vö. 1860: *Csónok*, SEBESTYÉN 2008: 203; 1906: *Csónak*, SEBESTYÉN 2008: 204) PESTY adatközlői a következőket írják: „ezen Községnek határában van egy hegyecske, melyet *csónoknak* hívják... Csonoknak nevezik azért: mert azon hegyecske a' sík mezőn felemelkedetten, valósággal Csónok alakkal bir” (PestyM). A magyar név ellenére valószínűleg ruszin névadókkal kell számolnunk.

Lipcepolyána község tanyája volt Klobuk: 1898: *Klobuk* (Hnt. 1898), 1904: *Kerek-tető, Klobuk* (LELKES 2001: 95), 1913: *Kerek-tető* (Hnt. 1913), 1944: *Klobuk, Клобукъ* (Hnt. 1944). Ez szintén a közeli hegyről kapta a nevét: 1824–1862: *Klobuk B.* (K2), 1864: *Klobuk nevű hegy* (PestyM), 1991: r. *Мал. Клобук* (KT.). A hegynév az ukr. *клобук* 'süveg, széles karimájú kalap' (ЧОПЕЙ 1883: 149, СУМ. 4: 187) főnévből keletkezett, s kalapszerű formája volt a névadás motivációja.

A forrásokban bő évszázadon keresztül csak a magyar *Palazalja* néven szerepelt a beregi Pudpolóc: 1430: *Palazalya* (DL. 70858), 1564: *Polosallya* (Dica), majd a 16. század közepétől a párhuzamos ruszin változat folyamatosan kiszorította a magyar nevet: 1566: *Palořallya als. Putpolos* (Dica), 1570: *Putpolos, Pwtpolos* (Dica), 1782–1784: *Podpolocz* (K1), 1892: *Vezérszállás* (Hnt. 1892), 1929: *Podplazi* (ChM. 996), 2015: *Підполоззя* (ВРУ.). A településnév a m. *Palaz* ~ rusz. *Полоз* 'tkp. szántalp' hegynévnek (vö. szl. **polъ* 'lavina, ekerész, szántalp', ŠMILAUER 1970: 145) és a birtokos személyjellel ellátott *al* 'alsó rész' főnévnek az összetételével keletkezett (FNESz. *Pudpolóc*). A magyar névadással párhuzamosan a ruszinban *Pudpolovec* keletkezett, ez a magyarban *Pudpolóc*-ként terjedt el.

Valószínűleg személynévi eredetű hegynévből jött létre a Rahótól délre fekvő, 18. században települt Berlebás falu neve: 1754: *Barlabás ad Aknarahó* (UC. 80: 11), 1782–1784: *Berlebás* (K1), 1824–1862: *Berlebás* (K2), 1904: *Barnabás* (LELKES 2001: 68), 1929: *Berlebaš* (ChM. 40), 1946: *Костилівка* (ЗО.), 2015: *Костилівка* (ВРУ.). A névadó, 1733 m magas hegy a Tisza bal partján fekszik: 1782–1784: *Berleba b.* (K1), 1824–1862: *Barlabasz* (K2), 1863: *Берлабаска, Berlebaszka* (Kat.), 1864: *Berlebáska* (PestyM), 1872–1884:

Berlebaszka (K3). Ez a motiváció elterjedt mind a ruszin, mind a román hegységek körében, s a nomád, egyik hegyről a másikra vándorló állattenyésztéssel hozható kapcsolatba (vö. még RESZEGI 2011: 138–40). A hegyet az ott legeltető személyről vagy családjáról nevezhették el. Ugyancsak személynévre vezethető vissza az Alsóbisztra határában létrejött Podcsumály tanyának (vö. 1902: *Podcsumály*, Hnt. 1902; 1929: *Podčumal*, ChM. 987; 2015: *Подчумаль, БРУ.*) nevet adó hegynév, amely a rom. *Ciumală, Ciumă, Ciumulești* családnév (CONSTANTINESCU 1963: 241) származéka: 1824–1862: *Csomal B. hegy* (K2). A településnév jelentése tkp. 'a Csumál alatt'.

Személynév az alapja az ugocsai *Bábony* hegynévnek (vö. 1319: *Babun* hegy, AOkl. 5: 181), amelyről a közelében megtelepült falu a nevét kapta: *Babun* (KOCÁN 2014: 96). KOCÁN BELA azonban csak feltételeken veti fel annak a lehetőségét, hogy a hegynév lehet az elsődleges a településnévhez képest (KOCÁN 2014: 96).

Rómán hegynévből keletkezett a máramarosi Alsóbisztra határában Goncos tanya neve: 1898: *Gancas* (Hnt. 1898), 1983: *Гонцау* (30.). A hegynév a rom. *gonț* 'egyféle bab, futóbab, csicseriborsó' (DEX.) növénynév -*oș* képzős származéka: 1824–1862: *Goncosz B.* (K2), 1864: *Gonczos* (SEBESTYÉN 2008: 178). Borsától délre található Petrosza tanya: 1892: *Petrosz* (Hnt. 1892), 1904: *Petroszá, Kövesvölgy* (LELKES 2001: 69), 1968: *Petroasa* (SUCIU 2: 41). A helység a közeli *Nagy-Pietrosz* hegyről (2303 m) kapta a nevét (vö. 1824–1862: *V. Pietrosa*, K2; 1872–1884: *Vrf. Pietrosu*, K3). E név a rom. *pietros* 'köves terület, kavicsos, kőkemény' (DRM. 2: 234) melléknév származéka.

2.3. A névadó megnevező funkciójú (M) hegynév. A sajátosságot kifejező hegységek kapcsán vázolt probléma, a többnyelvűség miatt a megnevező (M) funkcionális szerkezetű hegységekből keletkezett helységnevek csoportja is számos vitatható nevet tartalmaz. Azokat a neveket soroltam ebbe a kategóriába, amelyeknél nem teljesen egyértelmű a névadás motivációja, nem állapítható meg a pontos etimológia, így a hegynév minden névhasználó közösség számára megnevező funkciójúnak tekinthető.

Ruszin hegynévből keletkezett Máramarosban a Rahó mellett fekvő Bilin helység neve. A település a 18. század második felétől adatolható: 1789: *Bilen* (HT. 0012: 1), 1824–1862: *Bilin* (K2), 1872–1884: *Bilin* (K3), 2015: *Билин* (БРУ.). A névadó az a Bilin havas, amelynek a lábánál települt: 1859: *Bilin* (SEBESTYÉN 2008: 226): „Nevének ruthen elnevezéséből, hogy azt, az őt közvetlen környező s csaknem a felhőkig emelkedő magas havasoktól vette, könnyen kivehető” (PestyM). A hegynév talán az ukr. *білий* 'fehér' (ЧОПЕЇ 1883: 23, СУМ. 1: 181–182) melléknév -*ин* képzős származéka, de nem zárható ki személynévi eredeztetése sem (vö. *Билин* csn., ЧУЧКА 2005: 66).

A névátvitel sajátos esetével találkozunk a *Hoverla* név kapcsán, amelyet hegy, folyó és település is visel. A *Hoverla* a Csornahora egyik csúcsa, a Kárpátok ukrainai szakaszának legmagasabb (2061 m) hegye: 1756: *M. Hoverle* (Kam. 0303: 2), 1824–1862: *Hoverla* (K2), 1872–1884: *Howerla* (K3), 1978: *Говерла* (КТ.). A vitatott etimológiájú (FNESz. *Hoverla*, ЯНКО 1998: 99–100, ГАБОРАК 2008: 48) hegynévből keletkezett a Fehér-Tisza jobb oldali mellékágának, a *Hoverla* pataknak (vö. 1725: *Hoverlecz*, REVIZKI; 1824–1862: *Hoverla Bach*, K2; 1979: *Говерла*, SHU. 144), valamint a patak mentén a 19. század közepén megtelepült *Hoverla* falunak a neve (vö. 1863: *Howerla, Говерла*, Kat.; 1913: *Hoverla*, Hnt. 1913; 2015: *Говерла*, БРУ.). Nem egyértelmű azonban, hogy a településnév a hegynévből vagy közvetve, a folyónévből keletkezett.

Hasonló figyelhető meg a szintén máramarosi *Negrovec* hegynév esetében: 1864: *Verch Negrovecz* hegy (PestyM), 1872–1884: *Niegrowec vrch* (K3), 1977: *Негровец* (1707 m) (KT.). Talán a hegyről közvetlenül kapta a nevét a Felsőkalocsa részét képező *Negrovec* település: 1780–1781: *Negrovecz*, *Negrucz* (MTH. 34), 1898: *Kalocsa-Nyegrovecz* (Hnt. 1898), 1900: *Felső-Kalocsa* (Hnt. 1900), 2015: *Негровець* (БРУ.). Hasonlóképpen az azonos nevű patak: 1824–1862: *Negrovec p.* (K2), 1864: *Негровець потокъ*, *Negrovecz patak* (Kat.), 1979: *Негровець* (SHU. 384). Az sem zárható ki, hogy a településnév víznévi eredetű, s ebben az esetben hegynév > víznév > településnév fejlődéssel számolhatunk. A hegynév vagy a rom. *Negru* ~ *Nigru* személynév (CONSTINESCU 1963: 334), vagy a rom. *negru* 'fekete, sötét bőrű, füstös képű' (DRM. 2: 103–104) melléknév ukr. *-овець* képzős származéka, és személyre, esetleg a hegy (víz) színére is utalhat.

Visk határában fekszik a gyógyvizéről és fürdőjéről híres Saján hegy: 1829–1866: *Saján*, *Saján Hegy* (K2), 1872–1884: *Saján h.* (K3), 1991: *Шаян* (440 m) (KT.). Ezen a múlt század elején egy kisebb település is létrejött: 1929: *Šajan* (ChM. 1213), 1983: *Шаян* (30.), 2015: *Шаян* (БРУ.). A heggyen ered az azonos nevű Saján-patak: 1782–1786: *Csojana Pat.* (K1), 1864: *Saján patak* (PestyM), 1872–1884: *Saján p.* (K3), 1979: *Шаян* (CTY. 619). Így aztán itt sem zárhatjuk ki, hogy a hegynév és a víznév közül a pataknév az elsődleges. A név etimológiája nem tisztázott.

A közeli hegy nevéből jött létre az ungi Knyahinya falu neve: 1582: *Knyahina* (ДЭЖЕ 1967: 257), 1602: *Knenichna* (UC. 104: 8), 1904: *Csillagfalva* (MEZŐ 1999: 195), 1929: *Kňahynin* (ChM. 524), 2015: *Княгиня* (БРУ.). A 648 m magas *Knyahinica* hegy (vö. 1824–1862: *Knahinitza B.*, K2; 1872–1884: *Knyahinica*, K3) neve az ukr. *княгиня* 'fejedelemszony, uralkodónő' (СУМ. 4: 198) főnév *-иця* kicsinyítő képzős alakja, a névadás motivációja azonban itt sem egyértelmű.

Máramarosban Felsővisó külterületi lakott helye volt az ismeretlen etimológiájú nevet viselő Makerló havasról elnevezett Makerló: 1904: *Makerló* (LELKES 2001: 69), 2001: *Măcărlău* (LELKES 2001: 69). (A hegyhez l. 1864: *Măkorló*, PestyM; 1872–1884: *Dosu Macarlau*, K3). Ugyancsak Felsővisó határában települt Suliguli tanya: 1851: *Suliguli* (SEBESTYÉN 2012: 126), 1913: *Suliguli* (Hnt. 1913), 1968: *Şuligul* (SUCIU 2: 178). A névadó havas (vö. 1824–1862: *Szuligul*, *Sulegul Alpe*, *Sulegul Play*, K2; 1864: *Sulgul havas*, PestyM; 1872–1884: *Vrf. Şuligul*, K3) talán kapcsolatba hozható a rom. nyelvjárási *şulig* 'fiatal nád gyökere, jégcsap' (DEX.) főnévvel.

A Schönborn család a 19. század végén épített kastélyt a beregi Szentmiklós közelében, s a *Beregvár* nevet adták neki: 1905: *Beregvár* (SEBESTYÉN 2008: 40). A kastély mellett egy kisebb település is kialakult, amely a szovjet időkben a kastéllyal együtt a *Kapnamu* tkr. 'Kárpátok' nevet kapta: 1913: *Beregvár* (Hnt. 1913), 1944: *Beregvár*, *Берегварь* (Hnt. 1944), 1968: *Kapnamu* (30.), 2015: *Kapnamu* (БРУ.). A *Kárpátok* – méreténél fogva – nem vált egyetlen település nevévé sem, a hivatalos névadás révén azonban ebben az esetben helységnév lett. A név részleges motiváltságát jelzi, hogy az épület és a falu nem a hegyekben fekszik, hanem a Latorca-völgyben, a folyó mentén.

3. Kétrészes névadó hegynevek. A hegynevek és a településnevek kapcsolatát vizsgálva RESZEGI KATALIN megjegyzi, hogy kétrészes hegynévből viszonylag gyakran jött létre településnév, míg az egyrészes hegynévi eredetű helységnevek száma lényegesen kisebb (RESZEGI 2011: 60–61). Az általam vizsgált névkorpuszban azonban ezzel ellentétes jelenség figyelhető meg. Kétrészes, a hegy valamilyen sajátosságát és a domborzati

objektum fajtáját jelölő S + F szerkezetű hegynévből mindössze nyolc településnév keletkezett, így ezek száma jelentősen elmarad az egyrészes nevekétől.

A *hegy* földrajzi köznevet tartalmazó kétrészes magyar hegynév három helységnév alapjául szolgált. Técsőtől északra a 18. században jött létre Kerekhegy falu: 1780–1781: *Kerék-hegy* (MTH. 54), 1782–1784: *Kerek Salzgruben* (K1), 1913: *Kerekhegy* (Hnt. 1913), 1929: *Okrouhlá (Kerekhegy)* (ChM. 903), 2015: *Округла* (BPV.). A névadó a falutól nyugatra fekvő, kerek formájú hegy volt: 1824–1862: *Kereke Hegy, Kereke Vrch* (K2). A település hivatalos ukrán *Округла* neve a magyar név tükörfordításával keletkezett.

Ugocsában Akli külterületi lakott helyéből a csehszlovák időben kezdett faluvá fejlődni a ma is színmagyar *Aklihegy*: 1929: *Horá Aklinská (Aklihegy)* (ChM. 373), 1968: *Клиновецька Гора* (3O.), 2015: *Окли Гедь* (BPV.). A 240 méteres „hegy” a 2. katonai felmérés térképlapján *Gyula-hegy*, a 3. felméréskor *Gyulai-hegy* néven szerepel, a helyi lakosság azonban *Akli-hegy*, illetve *Hegy* (vö. KOCÁN 2004: 101), valamint *Ardai-hegy* néven is emlegeti (BARTA 2009: 215, 217).

SZABÓ ISTVÁN Ugocsa megye elpusztult települései között említi az avasi oláh falvak között felsorolt, de minden bizonnyal magyar alapítású *Széphegy* falut: 1378: *Zephegh* (DL. 26566). (A helységnek nevet adó hegyhez l. 1262: *Ziphigh*, SZABÓ 1937: 483; 1824–1862: *Széphegy*, K2.)

Ismeretlen helyen feküdt Máramarosban a *Zsidóhavasa* néven említett elpusztult település: 1402: *Zydo* (MIHÁLYI 1900: 124), 1499: *de Zidohawasa* (MIHÁLYI 1900: 628). Talán nem is helység, hanem csak ideiglenes szállás volt (vö. BÉLAY 1943: 221). Ma Berezniktől északra találunk ilyen nevű havast: 1855: *Zsid* (SEBESTYÉN 2008: 186), 1872–1884: *Zsid* (1200 m) (K3), 1991: *Магара Жуде* (KT.). A hegynév előtagja személynév (vö. ÁSzt. 712–713) vagy népnév (TESz. *zsido*), amelyhez a *havas* ’(csúcsain nyáron is havas) magas hegység’ (BÁBA–NEMES 2014: 175) főnév kapcsolódik.

Kétrészes ruszin hegynévből keletkezett a Lipcsepolyána határában a 19. század végén települt Ozsoverh tanya neve: 1898: *Ózsóverh* (Hnt. 1898), 1904: *Magastető* (LELKES 2001: 66), 2015: *Ожсоверх* (BPV.). A hegynév előtagja talán az ukr. *ожсог* ~ *ожсуг* ’piszkafa’ (CYM. 5: 649) főnév, utótagja a *верх* ’tető, hegytető’ (CYM. 1: 334) (vö. 1824–1862: *Oszu B.*, K2; 1864: *Oži vrh, Ожу верх*, SEBESTYÉN 2008: 211; *Ozsü verch*, PestyM).

Felsőkalocsától nyugatra fekszik Koszóver: 1929: *Kosov Vrch* (ChM. 550), 1944: *Koszoverh, Косоверх* (Hnt. 1944), 2015: *Kociв Bepx* (BPV.). A névadó a 956 m magas, *Koszuv verh*, tkp. ’Rigó-hegy’ nevű hegy: 1864: *Kocovъ Bepx* (SEBESTYÉN 2008: 180), 1872–1884: *Kosov vrch* (K3), 1977: *Kocov Bepx* (956 m) (KT.).

Az ungi Vinna külterületi lakott helye volt Bilahora: 1838: *Bilahora* (SEBESTYÉN–ÚR 2014: 22), 1898: *Bilahora (Fehérhegy)* (Hnt. 1898), 1913: *Fehérhegy* (Hnt. 1913). A névadó hegy nevének jelentése tkp. ’Fehér-hegy’: a rusz. *бѣла* ’fehér’ melléknév (ЧОПЕЙ 1883: 23, CYM. 1: 181–182) és *hora* ’hegy’ főnév (RUDNICKI 1939: 21) összetétele.

Kétrészes román hegynévből jött létre a máramarosi Alsóapsával egyesült Gyalu Urszuluj tanya neve: 1860: *Dyalu Urszuluj* (SEBESTYÉN 2008: 178), 1892: *Gyalu Urszuluj* (Hnt. 1892), 1902: *Dialu Urszuluj* (Hnt. 1902). A hegynév a rom. *deal* ’domb, hegy’ főnév (DRM. 1: 326–327) és a *-lui* birtokos esetrágos *urs* ’medve’ (DRM. 2: 720) főnévnek az összetétele: „Gyalu Urszuluj (:Medvék hegye:) nagy magos erdővel borított hegy lánczolat melyen igen sok Medve vaddisznó tanyázott onnan vette elnevezését – ’s még most is sok medve lakó helye” (PestyM; l. 1824–1862: *Dialu Urszului*, K2).

4. A hegynévi vagy hegyre utaló felső-Tisza-vidéki helységnevek vizsgálatának eredményeit röviden összefoglalva elmondható, hogy a helységnevéadásban a hegynevek különböző típusai vehetnek részt. A helységnevek jelentős része (52) egyrészes, F funkcionális szerkezetű hegynévből jött létre. A régióra jellemző gyér településhálózat miatt a falvak közvetlen határában nem szükséges megkülönböztető névvel ellátni a hegyet, elég a fajtájának a megnevezése, így a *Hegy, Horb, Hora, Gyl, Priszlop, Kicsera* stb. nevek mindig egy konkrét hegyre vonatkoznak. Gyakran jön létre településnév sajátosságot vagy megnevező funkciót kifejező egyrészes hegynévből. A névéadásban felhasznált 8 kétrészes hegynév S + F szerkezetű.

Hegynévből keletkezett településnevekkel a földrajzi- és településtörténeti okok miatt elsősorban Máramarosban találkozunk (28 egyrészes és 5 kétrészes név), amelynek területét a legnagyobb arányban fedik hegyek. Ezzel magyarázható, hogy a nagyobb falvak határában nagy számban jöttek létre a 19–20. században 100–200 lelkes tanyák, amelyek később településekké fejlődtek. Míg az anyatelepülés a Tiszának vagy valamelyik mellékágának a völgyében helyezkedik el, addig ezek gyakran hegyoldalban, hegyen települtek, s nevüket az adott hegyről kapták. Máramaros mellett Beregben 11, Ungban és Ugocsában 8–8 hegynévi eredetű településnevet találtam az élő és történeti névanyag alapján.

Magyar eredetű hegynévvél, abból létrejött településnévvél elsősorban a nyelvhatáron, illetve az alföld peremvidékén találkozhatunk, ami a magyarság síkvidéki letelepedésével van kapcsolatban. A hegyvidék benépesítésében a ruszin és a román etnikum vett részt, így annak egyes részeit is ez a két nép nevezte el.

Hivatkozott irodalom

- AOkl. = *Anjou-kori oklevéltár 1301–1387*. Szerk. KRISTÓ Gyula et al. etc. 1–[40]. JATE etc., Szeged etc., 1990–[2014].
- ÁSznt. = FEHÉRTÓI KATALIN, *Árpád-kori személynévtár (1000–1301)*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2004.
- BÁBA BARBARA – NEMES MAGDOLNA 2014. *Magyar földrajzi köznevek tára*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- BARTA VIKTÓRIA 2009. A kárpátaljai Gyula helynevei. *Magyar Nyelvjárások* 47: 213–224.
- BÉLAY VILMOS 1943. *Máramaros megye társadalma és nemzetiségei. A megye betelepülésétől a XVIII. század elejéig*. K. n., Budapest.
- ChM. = CHYTIL, ALOIS, *Chytilův Místopis Československé Republiky*. K. n., V Praze, 1930.
- CONSTANTINESCU, NICOLAE A. 1963. *Dicționar onomastic românesc*. Editura Academiei Republicii Populare Române, București.
- Cs. = CSÁNKI DEZSŐ / FEKETE NAGY ANTAL, *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában* 1–5. MTA, Budapest, 1890–1941.
- ЧОПЕЙ, ЛАСЛОВЪ 1883. *Русько мадярський словарь*. K. n., Будапешт.
- ЧУЧКА, ПАВЛО 2005. *Прізвища закарпатських українців. Історико-етимологічний словник*. Світ, Львів.
- ДЭЖЕ, ЛАСЛО 1967. *Очерки по истории закарпатских говоров*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- DEX. = *Dicționarul explicativ al limbii române*. www.dex.ro (2016. 08. 26.).
- Dica = *Dikális összeírások*. www.adatbazisokonline.hu (2016. 08. 26.).
- DL. = Magyar Nemzeti Levéltár, Diplomatikai Levéltár.

- DocVal. = *Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia ad annum 1400 p. Christum*. Curante EMERICO LUKINICH et adiuvante LADISLAO GALDI. Ex. ANTONIUS FEKETE NAGY et LADISLAUS MAKKAJ. K. n., Budapest, 1941.
- DRM. = *Dicționar romîn-maghiar* 1–2. Szerk. KELEMEN BÉLA. Editura Academiei Republicii Populare Romîne, Kolozsvár, 1964.
- ENGEL PÁL 1985. Ung megye településviszonyai és népessége a Zsigmond-korban. *Századok* 119: 941–1005.
- FNESz. = KISS LAJOS, *Földrajzi nevek etimológiai szótára* 1–2. 4., bővített és javított kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988.
- ГАБОРАК, МИРОСЛАВ 2005. *Назви гір Івано-Франківщини*. Місто НВ, Івано-Франківськ.
- ГРИНЧЕНКО = ГРИНЧЕНКО, БОРИС ДМИТРИЕВИЧ, *Словарь украинского языка* 1–4. К. n., Киев, 1907–1909.
- Gy. = GYÖRFFY GYÖRGY, *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza* 1–4. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1963–1998.
- Hnt. 1888. = *A magyar korona országainak helységnévtára*. Szerk. DR. JEKELFALUSSY JÓZSEF. Országos M. Kir. Statisztikai Hivatal, Budapest.
- Hnt. 1892. = *A magyar korona országainak helységnévtára*. Szerk. DR. JEKELFALUSSY JÓZSEF. Országos M. Kir. Statisztikai Hivatal, Budapest.
- Hnt. 1898. = *A magyar korona országainak helységnévtára*. Szerk. DR. JEKELFALUSSY JÓZSEF. M. Kir. Statisztikai Hivatal, Budapest.
- Hnt. 1902. = *A Magyar Korona Országainak Helységnévtára*. Szerkeszti és kiadja a Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- Hnt. 1907. = *A Magyar Szent Korona Országainak Helységnévtára 1907*. Szerkeszti és kiadja a Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- Hnt. 1913. = *A Magyar Szent Korona Országainak Helységnévtára 1913*. Szerkeszti és kiadja a Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- Hnt. 1944. = *Magyarország Helységnévtára 1944*. Szerkeszti és kiadja a Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- HOFFMANN ISTVÁN 2007². *Helynevek nyelvi elemzése*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- HT. = *Helytartótanácsi térképek*. Magyar Nemzeti Levéltár, Fond: S 12. <http://mol.arcanum.hu/terkep> (2016. 08. 26.).
- ЯНКО, МИКОЛА ТИМОФІЙОВИЧ 1998. *Топонімічний словник України. Словник-довідник*. Знання, Київ.
- K1, K2, K3 = *Az 1., 2. és 3. katonai felmérés térképei*. <http://mapire.eu> (2016. 08. 26.).
- Kam. = *A Magyar Nemzeti Levéltár térképtára. Kamarai oledáták*. Fond: S. 76. <http://mol.arcanum.hu/terkep> (2016. 08. 26.).
- Kat. = *Kataszteri térképek*. www.mapire.eu (2016. 08. 26.).
- KISS LAJOS 1992. Kárpátaljai helységnevek Ungvár környékéről. *Magyar Nyelv* 88: 35–42.
- KOCÁN BÉLA 2004. Aклиhegy helynevei. *Névtani Értesítő* 26: 101–105.
- KOCÁN BÉLA 2014. *Helynévtörténeti vizsgálatok a régi Ugocsa vármegyében*. Doktori (PhD) értekezés. DE BTK, Debrecen.
- KSH. = *A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása. Első rész. A népesség főbb adatai községek és népesebb puszták, telepek szerint*. Magyar Statisztikai Közlemények 42. Szerkeszti és kiadja a Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1912.
- KT. = *Топографические карты Украины на основе военных карт СССР, УССР 1: 100000. 1991*. <http://openmap.com.ua/> (2016. 08. 26.).

- LEHOCZKY = LEHOCZKY TIVADAR, *Beregvármegye monographiája* 1–3. K. n., Ungvár, 1881–1882.
- LELKES GYÖRGY szerk. 2001. *Magyarország 1903–1912 között törzskönyvezett lakotthelyei a XX. század végén*. Magyar Országos Levéltár, Budapest.
- MAKKAI LÁSZLÓ 1954. *I. Rákóczi György birtokainak gazdasági iratai (1631–1648)*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- MÉSZÁROS KÁROLY 1886. *Ungmegye történelme a jegyzőkönyvek szerint 1500-tól mai napig*. Kárpátaljai Területi Állami Levéltár. Kézirat.
- MEZŐ ANDRÁS 1999. *Adatok a magyar hivatalos helységnévadáshoz*. Bessenyei György Tanárképző Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszéke, Nyíregyháza.
- MIHÁLYI JÁNOS 1900. *Máramarosi diplomák a XIV. és XV. századból*. K. n., Máramaros-Sziget.
- MTH. = *Magyarország történeti helységnévtára. Máramaros megye (1773–1808)*. Szerk. ÍGYÁRTÓ ISTVÁN. KSH, Budapest. 1996.
- ОНИШКЕВИЧ = ОНИШКЕВИЧ, МИХАЙЛО ЙОСИПОВИЧ, *Словник бойківських говірок* 1–2. Наукова думка, Київ, 1984.
- PestyM. = MIZSER LAJOS, *Máramaros megye Pesty Frigyes kéziratosa helynévgyűjtésében*. Kézirat.
- PestyU. = MIZSER LAJOS 1999. *Ugocsa és Ung megye Pesty Frigyes 1864–66. évi helynévtárában*. Stúdium Kiadó, Nyíregyháza.
- ПІПАШ, ЮРІЙ – ГАЛАС, БОРИС 2005. *Матеріали до словника гуцульських говірок*. K. n., Ужгород.
- RESZEGI KATALIN 2011. *Hegynevek a középkori Magyarországon*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- REVIZKI = REVIZKI, JOANNES, *Hungariae Regni pars Transylvaniae Russiae et Moldaviae contermina integrum Comitatum Maramarusiensem repraesentans*. Wien, 1725. MOL, S. 68, X. No. 0096. Méretarány: 1: 310000.
- RUDNICKI, JAROSŁAW 1939. *Nazwy geograficzne Bojkowszczyzny*. K. n., Lwów.
- SEBESTYÉN ZSOLT 2008. *Kárpátalja településeinek történeti helynevei. A kataszteri térképek és a birtokrészleti jegyzőkönyvek alapján*. Bessenyei Könyvkiadó, Nyíregyháza.
- SEBESTYÉN ZSOLT 2010. *Bereg megye helységneveinek etimológiai szótára*. Bessenyei Kiadó, Nyíregyháza.
- SEBESTYÉN ZSOLT 2012. *Máramaros megye helységneveinek etimológiai szótára*. Bessenyei Kiadó, Nyíregyháza.
- SEBESTYÉN ZSOLT – ÚR LAJOS 2014. *Ung megye helységneveinek etimológiai szótára*. АУТДОР–ШАРК, Ungvár.
- SHU. = *Словник гідронімів України*. Szerk. НЕПОКУПНИЙ, АНАТОЛІЙ ПАВЛОВИЧ – СТРИЖАК, ОЛЕКСІЙ СИЛЬВЕСТРОВИЧ – ЦІЛУЙКО, КИРІЛЛО КУЗЬМІЧ. Наукова думка, Київ, 1978.
- ŠMILAUER, VLADIMÍR 1970. *Příručka slovanské toponomastiky*. Handbuch der Slawischen toponomastik. Akademie, Praha.
- SUCIU = SUCIU, CORIOLAN, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania* 1–2. Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1967–1968.
- SZABÓ ISTVÁN 1937. *Ugocsa megye*. Magyarság és nemzetiség. Tanulmányok a magyar népiségtörténet köréből, I. sorozat 1. kötet. MTA, Budapest.
- САВЧУК, ДМИТРО 2012. *Словник українських говірок карпатського регіону*. Писаний Камінь, Київ–Косів.
- SZTRIPSKY, NIADOR 2007². *Где документи старшей истории Подкарпатской Руси*. In: УДВАРІ, ІШТВАН, Гіадор Стрипський народописник, бібліограф, лінгвіст, тоlmач. Studia Ucrainica et Rusinica Nyíregyháziensia 21. Nyíregyháza. 75–142.

- СУМ. = *Словник української мови* 1–11. 1970–1980. Főszerk. БЛОДІД, ІВАН КОСТЬОВИЧ. Наукова думка, Київ.
- TESz. = *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára* 1–3. Főszerk. BENKŐ LORÁND. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967–1976.
- UC. = Magyar Nemzeti Levéltár, Urbaria et Conscriptiones. mol.arcanum.hu (2016. 08. 26.).
- ВРУ. = *Верховна Рада України*. Ukrajna Legfelső Tanácsának honlapja, a településnevek hivatalos listája. <http://static.rada.gov.ua/zakon/new/NEWSAIT/ADM/zmistzak.html> (2016. 08. 21.)
- ЗО. = *Закарпатська область. Адміністративно-територіальний поділ*. Szerk. ГРИГА, В. В. – БУРКАЛО, В. Й. Радянське Закарпаття, Ужгород, 1983.
- ЖЕЛЕХОВСКИЙ = ЖЕЛЕХОВСКИЙ, ЕВГЕНИЙ, *Малоруско-німецький словар* 1–2. К. п., Львів–Lemberg, 1886.

SEBESTYÉN ZSOLT
Nyíregyházi Egyetem

ZSOLT SEBESTYÉN, Names for mountains and settlements in the Upper Tisza region

Research into the mountain names of historical Hungary has been a neglected area of Hungarian Onomastics to date. However, mountains as important objects of the natural environment have significantly influenced the development of both settlement structure and settlement names for centuries. The results of the author's research into the names for mountains and those for settlements in the area of four former, northeast counties (Bereg, Máramaros, Ugocsa and Ung) suggest that several minor settlements were named by way of borrowing mountain names – especially in Máramaros County. These peripheral populated places were usually established on mountainsides, thus easily adopted the names of the mountains themselves. Different types of mountain names were involved in the process. Most settlement names were formed from mountain names that were derived from suffixless geographical common nouns through a semantic split. Two-constituent mountain names, however, rarely served as bases for settlement names. Only few Hungarian names can be found among the mountain names of the observed region, as in the Middle Ages the highlands in question were inhabited by Ruthenians and Romanians, while Hungarians mostly settled flat areas. As a result, settlement names formed from mountain names of Hungarian origin were also rare in the four counties mentioned above.